

Яків Петрович ДІДУХ – флагман ботанічної науки (до 70-річчя від дня народження)

7 травня 2018 р. виповнилося 70 років від дня народження і 50 років наукової діяльності видатного вченого – ботаніка, еколога, завідувача відділом геоботаніки та екології Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, доктора біологічних наук, професора, академіка НАН України, Заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки та премії НАН України ім. М.Г. Холодного Якова Петровича Дідуха.

Інтерес до дослідницької роботи у Якова Петровича проявився ще в шкільні роки. Місцевість біля с. Городок Рівненської обл., де він народився, відзначалася багатьма історичними артефактами і, зокрема, елементами побуту первісних поселень на цій території. Допитливий старшокласник не міг на них не звернути уваги і збирав їх у себе вдома. У цей період біля села розпочала свою роботу

археологічна експедиція. Учень відразу зацікавився таїнством пошуку історичних предметів і пропрацював у складі експедиції не одне літо під палючим сонцем, а в негоду – оберігаючи місце розкопок від руйнівного дощу. Перші захоплення нерідко визначають і подальшу долю людини. Але археологом Яків Петрович не став. Доля готувала йому інше покликання – шлях у світ прекрасної ботаніки.

Вищу освіту він здобув у Рівненському філіалі Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка. Науковими дослідженнями Я.П. Дідух почав займатися ще зі студентських років. Перша його наукова стаття була опублікована в 1972 р. в "Українському ботанічному журналі" і була присвячена опису нового місцезнаходження ендемічного виду *Teucrium praetontanum* Клоков.

У 1973 р. Я.П. Дідух вступив до аспірантури відділу систематики та флористики Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного АН УРСР. Уже в 1977 р. він захистив кандидатську дисертацію на тему "Структурно-порівняльний аналіз флори Ялтинського гірсько-лісового державного заповідника", а в 1988 р. – докторську "Диференціація рослинного покриву Гірського Криму".

Велику увагу і донині Яків Петрови приділяє польовим дослідженням, здійснюючи експедиції не лише по території України, а й за кордон. Його особливо захоплюють дослідження у горах. Так, у різні роки він працював на Південному Уралі, Алтаї, Паміро-Алаї, в Судетах, Татрах, Апеннінах, Піренеях, Сьєрра-Неваді (Іспанія), Атлаських горах тощо. В 1981 р. брав участь в експедиції науково-дослідного судна "Академік Вернадський" до Індійського океану, де досліджував рослинність окремих територій Кенії, Маврікію, Сінгапуру, Індії, Шрі-Ланки, о-ва Мадагаскар, Сейшельських і Мальдівських о-вів.

Яків Петрович спільно з польськими та іспанськими ботаніками з території Криму описав новий для науки вид – *Thesium krymense* Romo, Didukh & Borat. Один порядок, 13 союзів та біля

50 асоціацій з описаних Яковом Петровичем визнано європейською геоботанічною спільнотою. Ювіляр безпосередньо брав участь у розробленні класифікації заплавних (Douda et al., 2015) та букових лісів Європи (Willner et al., 2016).

Основними питаннями, над вирішеннями яких багато років працює вчений, є синфітоіндикація, біоіндикація, класифікація рослинності, геоботанічне районування, картування, еволюція фітоценозів та екосистем, енергетика фітосистем, організація та динаміка екосистем, вплив кліматичних змін на природне середовище, проблеми екомерів та класифікація біотопів.

Особливої уваги Я.П. Дідух надає питанням охорони природи. За його участі було створено низку заповідних об'єктів: заказники "Лісники", "Банний яр", острів "Зміїний", відділення "Крейдова флора" Українського степового природного заповідника і багато інших; ґрунтовно досліджено території заповідників Ялтинського гірсько-лісового, Карадазького, "Мис Мартьян".

Окрім наукової діяльності Яків Петрович Дідух багато часу віддає педагогічній роботі. Він викладає спецкурси "Основи екології", "Популяційна екологія", "Заповідна справа", "Геоботаніка з основами ландшафтознавства", "Екологічна біоіндикація" в Національному університеті "Києво-Могилянська Академія", займається підготовкою наукових кадрів для ботанічної науки країни. Я.П. Дідух був науковим консультантом докторської роботи (О.М. Байрак) та науковим керівником 18 кандидатських дисертацій, які успішно захищені за спеціальностями "ботаніка" та "екологія". Його учні працюють у наукових і освітніх закладах, а також в урядових структурах, очолюють наукові та природоохоронні підрозділи.

Яків Петрович Дідух – автор понад 530 публікацій, в т. ч. 33 монографій, 283 наукових статей, із яких 39 опубліковано за кордоном. Він є ініціатором створення, автором та головним редактором оригінального багатотомного видання "Екофлора України". За його наукової редакції та безпосередньої участі було здійснене третє видання "Червоної книги України. Рослинний світ" (2009) та друге видання "Зеленої книги України" (2009), а також видані колективні праці "Біотопи Лісової та Лісостепової зон України" (Дідух та ін., 2011) та "Біотопи Гірського Криму" (Дідух, Мала, Пашкевич, 2016).

Я.П. Дідух брав участь у виконанні робіт ряду міжнародних наукових програм. Він був учасником

проекту "Карта рослинності Європи" (2000), керував українською частиною проектів МАБ ЮНЕСКО "Створення ТБР "Західне Полісся" та екомережі в Поліссі" (2006–2008 рр.), проектом "Нелінійна реакція степових екосистем за зміни кількості опадів" (проект Фонду цивільних досліджень США – CRDF). Він є членом ряду міжнародних товариств IAVS, IAPT, OPTIMA, Planta Europa.

Яків Петрович Дідух проводить широку науково-організаційну роботу. У 2003–2008 рр. він обіймав посаду директора провідної ботанічної установи – Інституту ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, є головою спецради із захисту докторських дисертацій при цій установі, віце-президентом Українського ботанічного товариства, членом секції екології комітету Державних премій з науки і техніки, Наукового комітету Національної ради з питань розвитку науки і технологій, Національної комісії з питань "Червоної книги України", заступником голови Наукової ради з проблем заповідної справи і діяльності заповідників, Наукової ради з питань лісівництва та лісознавства, членом комітету МАБ ЮНЕСКО та комісії ЮНЕСКО з питань спадщини та інших організацій.

Багато років Я.П. Дідух є незмінним членом редколегій наукових журналів, серед яких: "Український ботанічний журнал", "Екологія та ноосферологія", "Заповідна справа", "Біологічні студії", "Dendrobiology", "Biodiversity: Research and Conservation".

Широке коло інтересів, наукова інтуїція, лекторська майстерність, педагогічний талант і успішність керівника завжди приваблюють всіх, хто працює і спілкується з ним. Невичерпна енергія й талант вченого, висока організованість, широка ерудиція стали школою життя та плідної праці для численних учнів і колег.

Нині ювіляр, як завжди, сповнений енергії і нових планів. Ботанічна громадськість України, колеги з багатьох країн світу, друзі сердечно вітають Якова Петровича зі славним Ювілеєм, бажають доброго здоров'я, творчої наснаги та невичерпних сил для втілення нових творчих задумів на довгі та щасливі роки!

Детальніше про життєвий шлях і наукові здобутки ювіляра можна прочитати в журналі "Вісник НАН України" <http://www.visnyk-nanu.org.ua/uk/node/3473> та на сторінках http://www.botany.kiev.ua/doc/diduh_70.pdf

Д.В. ДУБИНА, О.О. ЧУСОВА, О.О. КУЧЕР